

За Европа и нейния резонанс

Когато читателят завърши прочита на двата базисни текста на Етиен Тасен: Трите Европи и светът и Хуманизъм и политика: Макиавели, или обещанията на разделянето, вероятно ще остане с впечатлението за обещаващ разговор с продължение. Продължение, непретендиращо за изчерпателност, защото едва ли дори ученият, който изследва многовековната история и съвременното състояние на Европа, ще е в състояние да опише и анализира всичко казано, написано, предполагаемо и предлагано за Европа от страна на философи, политици, социолози, хора на изкуството, историци, икономисти или обикновените европейски граждани, каквито сме всички ние. Още повече че никой вече не визира застинало състояние, нещо веднъж завинаги дадено и в този смисъл предопределящо като „съдба“ – така както примерно я разбира Томас Ман в своето есе Нещо за човечността, а именно че „всеки от големите европейски народи представлява по свой начин съдба (включително трагична) за цялостна Европа“. Както и да разбираме тази цялостност, понеже – отбелязва Тасен – Европа е още далеч от своето единение или може би тъкмо заради това, големите и малките народи днес са в далеч по-сложно отношение. По-скоро има отказ от задълбочаване в остарялото понятие „съдба“ и вниманието се прехвърля към възможностите на опита или на поинтелигентната политика в изграждането на социалната общност.

На ход идва специфичен реализъм. Европейската принадлежност днес е много повече избор, въпрос на изобретяване (*invention*) и изработване, което е в основата на една практическа философия на освободеното от догми действие. Европа има твърде богат опит – добър, лош, болезнен или вдъхновяващ, поучителен или подвеждащ – и съумява в кратък период да се учи от него толкова, колкото и от „дългите периоди“ (*longue durée*) в своята история като *magistra vitae*. Днес сме свидетели как европейската проблематика се води от динамичното многообразие на идеи, мнения, платформи, променящи се ценности, които от своя страна са резултат от реалния живот на Европа – процес, който, отбелязват наблюдателите, все повече се ускорява заради най-вече технологично осъществяваната глобализация. Свидетели сме как се разгражда вертикалното минало в хоризонталното настояще и старият йерархичен ред се преобразува във всекидневно преживяване и пренареждане, което предполага – според едно старо пожелание – „първо да живеем, после да философваме“ (*primum vivere, deinde philosophari*). Според коментираният тук тези на Хусерл и традициите на емпиризма, кинизма, скептицизма или феноменологията идеите не са по-важните предпоставки спрямо жизнените ситуации, защото могат да се превърнат в предразсъдъци. Все пак в своята Похвала на философията Мерло-Понти ясно сочи, че това не се случва винаги и навсякъде: големите идеи се късат от пренатягане, когато се превръщат в платформи, идеологии, оправдания и започват да управляват императивно човека и общественото мнение. Шансът в този смисъл за всяка философия е да обръща внимание на живите идеи, имащи свои „места на паметта“ (Пиер Нора), които заради своята отвореност и незакрепостеност, без да са функционално впрегнати за употреба, включително за политическа употреба, единствено имат връзка с живота. Просто философията днес трябва да продължи да бъде това, което значи името ѝ: желание за мъдрост. Стига това желание да е осъзнато и свободно. А освобождаването започва с релативизма, който се ръководи от реализма.

Но и този реализъм, потвърждава Етиен Тасен, основавайки се върху анализа на Мерло-Понти, има своите исторически корени във „взривяващата“ гледна точка на Макиавели, изразена и във формулата на Русо: всичко зависи радикално от политиката. В досега дискредитирания макиавелизъм трябва да чуем нещо по-дълбоко от релативизма и морализма – а именно обещанията от разделянето на стария морализъм и политиката, защото се оказва, първо, че самата

политика изисква „нещо“ като морал, и, второ, че всяко отношение към човека и хората във всяка ситуация определя спецификата на реализма като конкретен, ефективен хуманизъм. Хуманизъм на опита, при който в общуването помежду си хората се научават човешки да мислят и действат според прахис-а на демокрацията, вътре в който за теории и идеологии не остава много място. Човекът е „политическо живо същество“ (Аристотел) и затова точно политическото, отчитащо разделението и конфликтите, без да се стреми изкуствено да ги преодолява или хармонизира, е в основата на всеки реализъм спрямо общността, включително изграждащата се европейска общност. „Европейска общност“ е политическо понятие.

Накратко, малко е останало и от съдбата и съдбовната предопределяща роля на Европа да диктува универсални ценности, да налага найдобрия европейски модел за развитие от висотата на своето наистина величествено минало, миналото на Гърция и Рим, на християнските ценности, на философията, изкуството, науката и цивилизаторската култура. Днес рядко се говори за една или единна Европа и дори съвременните образователни програми по „европейски изследвания“ логично се определят като плуридисциплинарни. От философска гледна точка обаче е полезно, смята авторът на Трите Европи и светът, да изходим от трите измерения на Европа, разграничени от Ян Паточка: философско, опитващо се да очертае европейския дух от раждането на гръцкия полис и също като „грижа за душата“; политическо и културно, отнесено към понятието „европейска идентичност“. Въпросите са много, но същевременно ясно структурирани: за прехода от философската към политическата Европа и от политическата към космополитната; за историческото и културното наследство, за трудното определяне на идентичността, за действащите лица в конфликтите, за историческите етапи в конструирането, започвайки от Виена 1935 г. и Женева 1946 г., за Съпротивата като политическо начало, за създаването и разширяването на съюза, което далеч не предполага общност на ценности; за Шенген, отношението към неевропейците и проверката на космополитните добродетели; за перформативното противоречие на Европа, „което е вътрешно и принципно, а не външно и фактическо“. Често става дума и за парадоксите, с които Европа е принудена да живее и да се съобразява. По една проста причина: приела е за принцип да релативизира ценностите, да приема различието и „другите светове“. Вече е казала заедно със Сократ „Аз знам, че не знам“, заедно с Платон е погледнала нагоре, заедно с Дидро е установила, че може само да търси истината, без задължително да я намира.

Но „приемането на другия“ се отнася на първо място до самата нея. Една стара Европа приема новата. Новата трябва да приеме старата. Както отбелязва Жак льо Гоф в Старата Европа и нашата Европа, дебатът не е между традиция и съвременност, а се води за добрата употреба на традициите, защото „историята трябва да съдейства за интелигентността на настоящето“. Затова са разбираеми и носталгичните дискурси по загубата на символичната тежест, по вечните универсални ценности и „духовната Европа“ с нейните „отправни пунктове“. Защото светът толкова се е изменил, че се лута постоянно и битката за смисъл продължава. Може би между все същите „учени“ (learned) и „културни“ хора (conversible), както ги разделя Дейвид Хюм – хората на теорията и тези на практиката, или пък от страна на онези, за които Пол Валери казва в есето си Бележки за величието и упадък на Европа, че са „били отгледани с минало и не са знаели какво да правят с това минало“. Но нали за философа „няма едно място на истината, където тя да трябва да бъде търсена на всяка цена, дори като се скъсат човешките отношения и връзките на живота и историята. Или отиваме към истината заедно с тях, или не отиваме точно към истината“.

Още в древността името на нашия континент Европа се тълкува нееднозначно: едни коментари го свързват с гръцкото *europos*, „обширен, мрачен, земя на залеза“, това, което чуваме на Запад (*Occidens*) и разбираме в географски и астрономически смисъл. Други го свързват с известния

мит за любовта на Зевс към финикийската принцеса Европа, която той отвлякъл, преобразен като бик, и отнесъл на Крит. На нас може също да ни допада ренесансовото обяснение на поета Ронсар: „принцесата е тъй красива, че нашата Европа името ѝ носи“. Европа – красива, е началото на дълги митологизации и спекулации. Но ако отиваме към истината, ние днес знаем, че Европа невинаги е красива. За сметка на това още Херодот ни подсказва едно интелигентно решение: съвсем в началото на своята История той допуска мита за красавицата, но го тълкува рационалистично, за да разграничи гърци и варвари, тоест разбира необходимостта от мита, независимо дали вярва в него. Днес бихме изтъквали това като необходимост за различаване на европейско и неевропейско; после, в четвърта книга (45) съвсем откровено отхвърля горната хипотеза, признавайки, че нито знае докъде се простира Европа, нито пък „откъде има това име и кой е бил оня, който ѝ го е дал“. Необходима вяропност към истината, здрав скептицизъм и отвореност към всякакви други хипотези. Има и трето предположение, свързвано с прякора на Зевс – euǵōра, гледащ надалеч, прогърмяващ надалеч. Ако зложим на тази етимология и премахнем Зевс (сиреч претенцията за водеща роля), ще получим една гледаща надалеч Европа, в която въпросите и делата не се остават изцяло на случая, а отекват за „поколения напред“.

При така разбирия резонанс сме изцяло съгласни с Етиен Тасен: „Винаги става дума да се трудим за изработването на общ свят.“

Лидия Денкова